

- Քանի որ հայրենիքն էլ խօսեցանք, քեզի համար պոլսահայությունը սփիւոք է:

- Այս հարցին մասին ես երկար տարիներ խորհրդածած եմ, տարբեր մտքեր ունեցած, եւ դեռ այլ կը մտածեմ: Բայց այս պահու պատասխանս հետեւեալն է՝ քանի որ Հայաստանի տարածքէն դուրս հողատարածք է Պոլիսը, երբեք մաս չէ կազմած պատմական հայրենիքին, հետեւաբար, այո՛, Հայաստանէն դուրս է եւ սփիւոք է: Բայց պոլսահայութիւնը սփիւոքն է երկրի մը, որ այլեւս գոյութիւն չունի: Միանշանակ հաստատ կրնամ նշել, որ Հայաստանի Հանրապետութեան սփիւոքը չենք: Շատ կը սիրեմ Հայաստանը, մշակոյթիս մէկ մասը հոն պահպանուած է եւ կը շարունակէ պահպանուիլ, բայց ես կապ չունիմ այդ երկրին հետ: Այսօրուան աւանդական սփիւոքը, որուն Հայաստան կը ջանայ տէր դառնալ, իրեն չի պատկանիր:

- Այսինքն Հայաստանը որպէս համայն Հայութեան հայրենիք չե՞ս տեսներ:

- Այո, կարելի է այդպէս ըսել: Օրինակ, Սփիւոքի նախարարութեան «Արի Տուն» նախագիծը 90-ականներուն Հայաստանէն գաղթածներու երախաներուն համար պէտք է ըլլայ, որովհետեւ իրենց ծնողներու հայրենիքն է ատիկա: Ես կը սիրեմ Հայաստանը, բայց իմ ինքնութեան մէջ՝ իմ տունը չէ: Թուրքիոյ մէջ միշտ կը յիշեցնեն քու Հայ ըլլալուն մասին: Հայաստանի մէջ ես զգացի, որ արեւմտահայ եմ, ուրիշ եմ, հետեւաբար ուրիշ տեղի կը պատկանիմ եւ Հայաստանը իմ տունը չէ: Մարդիկ կը սարսափին երբ նման բաներ կը լսեն, բայց կարծեմ՝ ես որեւէ գէշ բան չեմ ըսեր եւ ոեւէ մէկը չեմ անարգեր:

- Համայնքին մէջ լեզուն կը կորսուի, բայց ատոր զուգահեռ վերջին տարիներուն հայերէնի ուսուցումը թափ ստացած է: Հայերէնի ուսուցման վիճակին մասին խօսի՞ք:

- Լեզուն ինծի համար հաղորդակցութեան միջոց է նախ եւ առաջ: Օրինակ երբ փոքր հասակիդ՝ մայրիկիդ հետ ո՛ր լեզուով որ խօսիս՝ հայերէն, գերմաներէն կամ թրքերէն, մինչեւ կեանքիդ վերջ այդ լեզուով ալ կը շարունակես: Թուրքիոյ մէջ արդէն շատոնց հաղորդակցութեան լեզուն թրքերէնն է նաեւ Հայոց համար. նոյնիսկ անոնք, որոնք հայերէնի կարեւորութիւնը կը շեշտեն, կամ մտահոգութիւններու մասին կը բարձրաձայնեն, թրքերէն կը խօսին: Այնպէս, որ հայերէնը այս պարագային պարզապէս պատրանք կը թուի: Այո, լեզուն կարեւոր է, եւ ես կը խղճամ այն երիտասարդներուն, որոնք հայերէնին անգիտակ ըլլալով կորուսած են Մաշտոցէն ցայսօր մեր ժողովուրդի կուտակած հսկայ ժառանգութենէն:

«Քանի որ Հայ եմ, պէտք է հայերէն խօսիմ» մօտեցումը լեզուն ազգայնացնելու տեսակ է, ազգայնական մօտեցում: Թրքերէնը միայն Թուրքին չի պատկանիր, Հայոց լեզուներէն մէկն ալ թրքերէնը եղած է: Օսմանեան կայսրութեան ժամանակ ալ թրքերէնով արտայայտուած են: Լեզուի կարեւորութեան կ'անդրադառնան այո, բայց ատիկա կը մնայ դասարանին մէջ միայն: Նոյնիսկ դասարանին մէջ թրքերէն կը խօսին: Լեզուի ուսուցիչներու պակաս ունինք եւ միայն ուսուցիչով չի վերջանար: Ընտանիքին մէջ պէտք է ըլլայ լեզուին հետ կապ, երախան պէտք է գիտակցի, որ ծնողներուն հետ պէտք է հայերէն խօսիլ: Առաջ, եկեղեցիներուն մէջ հայերէն խօսելու սովորութիւն կար, իսկ հիմա նոյնիսկ հոգեւորականները չեն տիրապետեր հայերէնին: Միւս կողմէ, հարցը միայն տիրապետելը չէ, պէտք է նաեւ առօրեայ կեանքին մէջ գործածուի:

Շահան Շահնուր դեռ 20-ականներէն տեսեր էր ատիկա, երբ կ'ըսէր. «Լեզուն կը նահանջէ»: Ատիկա բնական ընթացք է, բայց չի նշանակեր, որ մենք պէտք է ըլլանք լեզուի գերեզմանափորը: Որպէս հաղորդակցութեան լեզու դժբախտաբար հայերէնը շատ գիշած է իր դիրքերը: Նոյնիսկ հայերէնի դասաւանդումը փրկութիւն չէ: Հայերէնը որպէս սովորելի լեզու կարելի է սորվիլ ակադեմիական մակարդակով: Բայց հաղորդակցութեան լեզու դարձնելը այլ հարց է:

- Ինչո՞ւ չեն նախընտրեր հաղորդակցիլ հայերէնով:

- Ուսուցչութեան տարիներուն աշակերտներու յաճախ կը հարցնէի, թէ ե՞րբ դադարեցան հայերէն խօսելէ: Բոլորն ալ կը պատասխանէին՝ միջնակարգի աւարտին: Ըսել է, թէ բառապաշարը այլեւ չէր բաւեր իրենց միջնակարգէն յետոյ: Պոլսահայերուն համար հայերէնը «սրբութիւն սրբոց» է: Աշակերտները հետեւեալ մտայնութիւնը կ'իւրացնեն. կրնան հայերէն աղօթել, եկեղեցու մէջ հաղորդակցիլ, բայց առօրեայ կեանքին մէջ, ըսենք, սէր խոստովանիլ չեն կրնար: Միջին կրնար, այլ՝ կարելի չէ: Կը հասկնամք: Որովհետեւ սէր խոստովանիլը հասարակ բան մըն է, որու համար հայերէն գործածելը հարկաւոր չէ: Երիտասարդները հայերէնով չեն ապրիր, այդ է խնդիրը: Դժբախտաբար, ուսուցիչներուն համար ալ հայերէնը ապրելու լեզու չէ: Չեմ մեղադրեր, ատիկա շատ բնական է, պարզապէս պէտք է փոխաբանութիւնը ճիշդ ընենք, որպէսզի բուժուին ալ ճիշդ ըլլայ:

- Բուժումը լեզուն սորվեցնելն է, որ փաստօրէն շատ տարբերութիւն չ'ընձեռներ...

- Եթէ այս ձեւով փորձենք բուժել եւ հայերէնին միայն որպէս սրբութիւն մօտենանք, այո՛ բան պիտի չփոխուի: Թէկուզ սխալներով, բայց

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ «ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱ» ՕՓԵՐԱՆ ԲԵՄԱԴՐՈՒԵՑԱՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ եւ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 20-21-ին, Լոնտոնի Questors թատերասրահին մէջ Լոնտոնի Հայկական Օփերա-ն (ԼՀՕ) բեմադրեց Ալեքսանդր Յարութիւնեանի «Սայաթ Նովա» օփերան:

Լ Հ Օ - ը կեանքի կոչուեցաւ հայ մշակոյթի, յ ա տ կ ա - պէս հայ երաժշտութեան տարածման նուիրուած Լոնտոնաբնակ երաժիշտ Արիս Նադիրեանի կողմէ: Համեմատաբար կարճ ժամանակուան ընթացքին, Նադիրեան կրցաւ իր շուրջ համախմբել երաժիշտներու, արուեստագէտներու եւ սիրողներու խումբ մը: Ի գիտութիւն նշեմ, որ ԼՀՕ ցարդ Լոնտոնի մէջ բեմադրած է «Անուշ», «Կարինէ», «Դաւիթ Բէկ», «Կրակէ Օղակ» եւ «Սայաթ Նովա» օփերաները: ՀՀ Սփիւոքի նախարարութիւնը բարձր գնահատելով Արիս Նադիրեանի կատարած աշխատանքը, անցեալ տարի գայն պարգևատրեց «Կոմիտաս» շքանշանով:

«Ա. Յարութիւնեանի «Սայաթ Նովա» օփերան, — կը գրէ յայտագրին մէջ բեմադիր Սեդա Ուայթ,— պատուհան մը կը բացայ 18-րդ դարու համայնուց հոշակաւոր աշուղի արտակարգ կեանքին

վրայ: Յիշեալ օփերային ցիւրը քաղուած է Սայաթ Նովայի կեանքէն: Յարութիւնեան, արուեստագէտներուն վերապահուած իրաւունքով եւ գեղեցկօրէն հիսուած երաժշտու-

(DR)

թեամբ, յաջողած է մեզ տանիլ դէպի աշուղին ապրած կեանքի կարեւոր հանգրուանները, Թիֆլիսի շուկաները, ուր յղկուած է անոր արուեստը, ապա՝ այն ժամանակաշրջանը՝ երբ Սայաթ Նովան դարձած է Հերակլես Բ. թագաւորի պալատական աշուղը եւ սիրահարած թագաւորի քրոջ՝ իշխանուհի Աննայի, հուսկ՝ Հաղբաղի վանքը, ուր իր կեանքի վերջին տարիները անցուցած է, որպէս վանական: Յարութիւնեան վարպետօրէն ընդելուած է Սայաթ Նովայէն եօթը երգեր իր օփերային մէջ եւ անոնցմով աղիւսած՝ իր ստեղծագործութեան կառուցը»:

Բեմադիրը կը նշէ նաեւ, որ իր նպատակը եղած է «Սայաթ Նովա» օփերային տալ աւելի ժա-

պէտք է երախաները քաջալերել, որ խօսին: Առօրեայ կեանքին մէջ պէտք է ամէն ինչի մասին կարենան խօսիլ, մտածել հայերէն: Ես իմ աշակերտներուն միշտ կ'ըսեմ՝ գրեցէք եւ խօսեցէք, թէկուզ սխալ: Թէկուզ սխալ ուղղագրութեամբ, բայց գրելը չգրելէն աւելի լաւ է: Հայերէնի դասաւանդումը լաւ է ի հարկէ, բայց ատիկա լուծում չէ, քանի դեռ ամէն ինչ հայերէնով ընելու մտայնութիւնը հաստատուած չէ:

- Պոլսահայերը ունին հայերէն խօսելու հիմք, բայց կարծես ցանկութիւն չկայ: Ծպտեալ Հայերու պարագային՝ ճիշդ հակառակն է: Խօսինք քիչ մըն ալ այն մեթոտիկ մասին, զոր դուք կ'առաջարկէք հայերէն ուսուցանելու համար:

- Ծպտեալ Հայերու հայերէն խօսելու փափաքը հասկնալի է: Տարիներու կարօտն է եւ արդարացիօրէն կը մտածեն, որ ատիկա իրենց ինքնութեան մաս կը կազմէ, թէ հայերէն խօսելով աւելի՛ Հայ կը դառնան: Կը մկրտուին, որ քրիստո-

նեայ դառնան, քանի որ Հայը քրիստոնեայ է:

Ես հայերէնը կը սորվեցնեմ որպէս խօսակցական լեզու: Հայերէնին կը ծանօթանան այնպէս, ինչպէս մանուկը կը սորվի եւ յետոյ առօրեայ կեանքին մէջ երբ կարողանան արտայայտել իրենք գիրենք, այն ատեն կրնան աւելի մասնագիտացած սորվիլ: Նոյնիսկ կ'ըսեմ լատինատառ գրեցէք եթէ կը դժուարանաք, միայն թէ հայերէն մտածեցէք: Այս է, ըստ իս, կարեւորը:

Սխալ խօսելու վախով այսօր շատ մը հայ երիտասարդներ չեն խօսիր: Պոլսահայ դասական կերպարը ինքզինք սահմաններու մէջ դրած է եւ հայերէնը նոյնպէս դրած է կաղապարի մը մէջ: Մեսրոպ Մաշտոց եթէ լսէր մեր այսօրուան հայերէնը՝ շատ պիտի տխրէր, քանի որ Ե. դարու հետ համեմատած՝ մեր այսօրուան լեզուն մեծ սխալ մըն է: Բայց ի՞նչ ընենք, յիսուի՞նք: Լեզուն զարգացող օրկանիզմ է եւ ամէն օր կը փոփոխուի: ■

մանակակից ցկարագիր»:
Բեմադրության «Ժամանակակից նկարագիր» տալու եւ կիսա-թատերական ձեւաչափով (semi-stage format) ներկայացնե-

ղիբեանի (Աշուղ եւ Իշխան) եւ Արշակ Քուզիկեանի (Պազարպաշի եւ Քազաւոր) մեծ վարպետութեամբ յագեցած բարձրորակ կատարումները:

(DR)

լու որոշումն ունէր իր հասկնալի պատճառները: 18-րդ դարու դէպքերուն եւ դէմքերուն նուիրուած օփերայի մը աւանդական հասկացողութեամբ ամբողջական բեմադրութիւնը, մեծածախս նախաձեռնութիւն մըն էր, զոր 120-ը իր ֆինանսական սահմանափակ միջոցներով չէր կրնար իրականացնել: Կ'ար առնուած որոշումը արդարացնող տրամաբանական ուրիշ բացատրութիւն մը եւս: Հանդիսատեսներուն մեծամասնութիւնը, Սայաթ Նովայի պարագային

ինքնատիպ հեղաճկուն մենապարը: Նախալիա Սուքիասի յօրինած եւ լուսարձակով պատտառի վրայ ցուցադրած զարդանկարներն ու գծանկարները մեծապէս տպաւորեցին հանդիսատեսը: Բնական է, առանց վերոյիշեալ տաղանդաշատ երգիչներու եւ արուեստագէտներու նման բարձրորակ բեմադրութիւն մը անկարելի պիտի ըլլար ներկայացնել: Չմոռանանք ուրեմն նշելու, որ այդ յաջողութեան մէջ կարեւոր բաժին ունէին նաեւ շատ ուրիշներ,

(DR)

մանաւանդ, թատրոն պիտի գար, գլխաւորաբար անոր երգերը լսելու համար: Ես, որպէս ականատես եւ ականջալուր վկայ՝ կրնամ անվարան հաստատել որ յիշեալ առաջադրութեամբ թատրոն եկած հանդիսականները ներկայացումէն ստացան ականկալուածէն աւելի մեծ գոհունակութիւն, երբ լսեցին սքանչելի մենակատարները, բոլորն ալ անուանի երգիչներ՝ որոնք մեծ վարպետութեամբ երգեցին հանձարեղ աշուղին երգերը առանձին եւ նուագախումբի-երգչախումբի հետ միասին, անուանի խմբավար Լեւոն Բարիքեանի ղեկավարութեամբ, ստեղծելով երաժշտական առինքնող մթնոլորտ մը: Ներկաները հիացախառն յուզումով ունկնդրեցին 22 ժողովրդական արուեստագէտ Պերճ Քազազեանի (Սայաթ Նովա), Անայիս Հեղոյեանի (Իշխանուհի Աննա), Արիս Նա-

յատկապէս 120-ի վարչութեան անդամները, իրենց ատենապետին, Իււլի Ստեփանի գլխաւորութեամբ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ կամաւորներ, որոնց անխոնջ աշխատանքը արժանի է բարձր գնահատանքի: Սրտանց կը շնորհաւորեմ 120-ն, որ յաջողեցաւ արժանավայել բեմադրութեամբ ներկայացնել մեծանուն երգահան Արեքսանդր Յարութիւնեանի «Սայաթ Նովա»-ն, արժանանալով բոլորի գնահատանքին, գրաւելով մանաւանդ երաժշտութեան եւ բանաստեղծութեան սիրահարներու սրտերը: Չմոռանանք, որ Սայաթ Նովան որքան մեծ է որպէս երաժիշտ, նոյնքան մեծ է նաեւ որպէս բանաստեղծ:

ԱՍՍՏՈՒՐ ԿԻԻԶԵԼԵԱՆ
Լոճոնոն, Հոկտեմբեր 23 ■

ՇԱՐԺԱՐՈՒԵՍ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ «INTENT TO DESTROY»-Ը՝ «DOC LA»-Ի ԼԱԻԱԳՈՅՆ ՎԱԻԵՐԱԳՐԱԿԱՆ ՖԻԼՄԸ ԸՆՏՐՈՒԱԾ Է

Հայոց Յեղասպանութեան նուիրուած «խոստումը» ֆիլմի արտադրութեան եւ Յեղասպանութեան ուրացման արշաւին առընչուող «Intent to Destroy» ֆիլմը ընտրուած է «Doc LA» շարժանկարի փառատօնի լաւագոյն վաւերագրական ֆիլմը: Ծօ Պերլինկերի արտադրած եւ բեմադրած այս ֆիլմին միւս արտադրողներն են՝ «խոստումը» ֆիլմի արտադրիչ Էրիք Էսրայէլեան եւ Չիփ Ռոզընպլում:

Նշենք, որ նշեալ փառատօնի «Ազատութեան» մրցանակը շահած է Ռակըն եւ Ծօ Հէյմեններու արտադրած «Էրտողան. բռնատիրոջ հանրապետութիւն» ֆիլմը: ■

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆԻ ԵՐԿԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒԻ Ց-ՐԴ ՀԱՏՈՐԸ

Երբ տարիներ առաջ ընկերները նախաձեռնեցին Մովսէս Պչաքճեանի երկերու լիակատար ժողովածուի տպագրութեան, շատերը

(DR)

զարմացան՝ որքանով ճիշդ է գրողի կենդանութեան օրօք լիակատար ժողովածու տպել, բայց ընկերները գիտէին՝ ան այլեւս պիտի չգրէ: Գրողը ինքը մասնակցեցաւ իր ստեղծագործութիւններու 7 հատորներու կազմութեան ու տպագրութեան, բայց, ցաւօք, շտեսաւ վերջինը՝ 8-րդը:

Ահա, անոր մահուրէ մէկ տարի ետք ընթերցողի սեղանին կը գրուի ժողովածուի վերջին՝ 8-րդ հատորը: ■

ՄՍՅԱՆՔ

Haïg Jean YORGUI
HISTOIRE ET ORIGINES
DE
L'ALPHABET
ARMÉNIEN
Auteurs des Régions
et des Terroirs
Septembre 2017